

Summary

Yu.I.Blazhevych, O.I.Blazhevych

Humanistic Pedagogic of Vasyl Sukhomlynsky and its Creative Use in the Educational Environment of China

The article which is based on the study of scientific sources and published periodicals considers a relevant educational problem associated with the study and the wide use of innovative teaching ideas of the famous Ukrainian teacher and scientist Vasyl Sukhomlynsky in the educational environment in the People's Republic of China.

Keywords: *Sukhomlyns'kyi, China, humanistic pedagogy, teaching experience, heritage.*

Дата надходження статті:

„1” вересня 2011 р.

УДК 372.2.18

А.М.БОГУШ,
дійсний член НАПН України,
доктор педагогічних наук, професор
(м.Одеса)

**Витоки передшкільної освіти в педагогічному вимірі
В.Сухомлинського: реалії і перспективи**

У статті схарактеризовано погляди В.Сухомлинського щодо підготовки дітей до школи; визначено принципи організації навчання дітей до школи. Розкрито сутність понять „спеціальна” і „загальна підготовка дітей до школи”, „готовність”, „передшкільна освіта”.

Ключові слова: *В.Сухомлинський, підготовка дітей до школи, передшкільна освіта, дошкільний навчальний заклад, готовність.*

Ретроспективний аналіз програмно-методичного забезпечення та наукового фонду дошкільної і початкової ланок освіти засвідчив, що, починаючи з часів Я.А. Коменського і до наших днів, найактуальнішою була і є проблема підготовки дітей до школи з різним до неї ставленням, так би мовити, хвильовим: то схвально, то негативно. Найбільш яскраво виявився вектор негативізму навіть до самого терміна „підготовка дітей до школи” в кінці ХХ на початку ХХІ ст. в дошкільній галузі науки. Натомість ставитися до термінології можна по-різному, від цього не зникне сама проблема. Вона є і її треба вирішувати.

З'ясуємо насамперед сенсові значення терміна „підготовка дітей до школи”. Зауважу, що в жодному словнику відсутній феномен „підготовка дітей до школи”.

Звернемося до традиційних класичних підручників з дошкільної педагогіки. Відзначимо, що в кожному з варіативних підручників ХХ і ХХІ століть є розділ „Підготовка дітей до школи”, яким і завершується виклад матеріалу підручника. Науковці дошкільної галузі виокремлюють спеціальну і загальну підготовку дітей до школи [2].

Спеціальна підготовка передбачає озброєння дитини системою знань, умінь і навичок, які надалі забезпечать їй успішне оволодіння змістом навчання в першому класі школи насамперед з основних шкільних предметів (математика, читання, письмо, довілля, рідна мова).

Спеціальна підготовка є підґрунтям, стартовим майданчиком для початку навчання першокласників спеціальних предметів у школі.

На перший погляд, що ж у цьому поганого? Дитина 5-6 років не є „табула rasa” – чистою дошкою. Адже і БҚДО, і всі варіативні програми передбачають предметні змістові лінії, тобто певну суму знань, умінь і навичок, які діти можуть засвоїти відповідно до своїх вікових можливостей. Завдання ДНЗ вишикувати в певну струнку систему вже набуті дитиною стихійні знання.

Проблема в іншому: яким чином в умовах ДНЗ здійснювати підготовку, якими методами і методиками? Звернемося до класичної педагогіки.

Витоки передшкільної освіти в нашій країні сягають 50^х років, зокрема, педагогічної спадщини В.О.Сухомлинського, найбільш видатної постаті української педагогіки.

Зауважу, що він перший з вітчизняних науковців своєю особистою працею поєднав теорію з практикою навчання дітей 6 років відповідно їхніх вікових особливостей; він перший реалізував на практиці принцип наступності й перспективності дошкільної і початкової ланок освіти в умовах ЗОШ.

На переконання В.Сухомлинського, до школи дитину необхідно серйозно готувати, оскільки успішність роботи школи залежить від якості підготовки її майбутніх учнів у передшкільний період. Насамперед, за його словами, в дітей потрібно виховати бажання вчитися, викликати інтерес до навчання, сформувати вміння вчитися.

В. Сухомлинський зазначав, що діти приступають до навчання „з відкритою душею, з великим бажанням добре вчитися”. Малюка лякає навіть думка про те, що на нього можуть дивитись як на ледаря чи невдачу. Бажання добре вчитися – писав учений, – це красиве людське бажання. Крім того, це яскравий вогник, що осяє зміст дитячого життя, світ дитячих радощів, але „цей вогник легко загасити необережним дотиком до дитячого серця – різким образливим словом чи байдужістю. Життєдайним повітрям для слабенького вогника прагнення до знань є тільки горде усвідомлення і переживання тієї думки, що я роблю крок уперед, піднімаючись крутою стежинкою пізнання” [5, с.42].

Гортаючи сторінку за сторінкою золотника початкової школи „Школа під блакитним небом”, подумки розмірковуєш, які ж педагогічні принципи можна було б застосувати сьогодні в „школах п’ятирічок” або ж у передшкільних класах, готуючи дітей до школи.

Спробуємо виокремити основні з них, а саме:

- Принцип прирівняності й природоодповідності: „перш ніж приступити до систематичного навчання у школі, треба наповнити дитину уявленнями і враженнями від спілкування з живою природою”.

Ці слова Вчителя є водночас і вимогою до формування змісту передшкільної освіти.

Багаторічний досвід роботи з дітьми переконав В.Сухомлинського в необхідності використовувати в наповненні змісту передшкільної освіти „споконвічне джерело дитячого розуму і розвитку мовлення” – природу, оскільки перші наукові знання, істини дитина повинна здобувати з природи, з довкілля, яку він сам і реалізував у „школі під блакитним небом”, у своїх щоденниках „подорожах у природу”, „подорожах у світ праці”, „подорожах до джерела рідного слова” з найменшими дітьми – 6 років.

- Принцип емоційної радісної насиченості й естетичної спрямованості навчання. За В. Сухомлинським, для дітей характерне світле, сонячне, оптимістичне світосприйняття, а дитячий оптимізм – це відчуття радості. Не випадково через усі його праці червоною ниткою проходить слово „радість” – радість сприймання, радість праці, радість навчання, радість творчості, радість колективного життя, радість творіння добра людям... Педагог радив учителям: школа повинна стати для дитини радістю від першого дня перебування до останнього дзвоника випускного класу. А для цього повинні бути й особливі зміст і форми навчання шостирічок.

Вдумливий педагог радив вихователям дошкільних закладів, які працюють з дітьми старшого дошкільного віку: „Ідіть у поле, в парк, пийте з джерела думки, і ця жива природа зробить ваших вихованців мудрими дослідниками, допитливими людьми, які люблять знання, поетами. Я тисячу разів переконувався: без поетичного, емоційно-естетичного струменя неможливий повноцінний розумовий розвиток дитини. Сама природа дитячої думки потребує поетичної творчості. Краса й жива думка так само органічно поєднані, як сонце і квіти” [5, с.27].

Учений з природничо-наукових позицій обґрунтував необхідність використання в розумовому розвитку дітей 6 років наочності: „Природа мозку дитини потребує, щоб її розум виховувався біля джерел думки – серед наочних образів, і насамперед серед природи, щоб думка переключалася з наочного образу на „обробку” інформації про цей образ. Якщо ж ізолювати дітей від природи, якщо з перших днів навчання дитина сприймає тільки слово, то клітини мозку швидко стомлюються і не справляються з роботою, яку пропонує педагог” [5, с.12].

У В. Сухомлинського було своє бачення змісту і форм передшкільної освіти дітей дошкільного віку. Він зазначав у своїх спогадах: „Я прагнув, щоб перш, ніж розгорнути книжку, прочитати по складах перше слово, діти повинні прочитати сторінки найпрекраснішої у світі – книги природи” [5, с.10].

- Принцип занурення дітей у казковий світ усної народної творчості. Педагог досить високо оцінював казку, називаючи її „активною естетичною творчістю, що захоплює всі форми духовного життя дитини – її розум, почуття, уяву, волю... казка – це дитяча творчість, без казки неможливо уявити дитинство” [5,с.38].

Він намагався розповідати казки дітям на лоні природи, поєднуючи спостереження з проявами фантазії, це - казки про „Темінь і Сутінок”, „казка про Сонце”, „казка про Хмари”, „Про бабу ягу”, „Про жайворонка”. Емоційне сприймання казки підсилюються і своєрідним казковим оточенням. В. Сухомлинський пропонує розповідати казку, якщо не серед природи, то у спеціально обладнаній кімнаті казок, щоб усе нагадувало дитині тут про казку: вечірні сутінки, веселий вогник у пічці, казковий будиночок Баби-Яги, казкові персонажі, хатинка дідуса і баби, гуси-лебеді...

Він учив дітей не тільки слухати, розповідати казки, а й складати їх колективно. Діти були творцям і співучасниками колективної творчості народження казки.

- Принцип орієнтації навчання на ситуацію успіху. Від переживання успіху в навчанні залежить бажання дитини вчитись, а без бажання дітей вчитися не може бути й мови про ефективність процесу навчання: „Усі наші задуми, пошуки і побудування, – писав учений, перетворюються на порох, на мертву мумію, якщо немає дитячого бажання вчитися” [5 с. 97].

Звертаючись до педагогів, В.Сухомлинський радив, щоб у кожного з них діти у процесі навчання обов'язково пережили успіх, і в жодному разі дитина не повинна втрачати віру у свої сили. В.Сухомлинський писав: „Я раджу всім учителям: бережіть дитячий вогник допитливості, жадоби до знань. Єдиним джерелом, яке живить цей вогник, є радість успіху в праці, почуття гордості трудівника”. Він закликав колег дати дітям радість праці, радість успіху в навчанні, пробудити в їхніх серцях почуття гордості, власної гідності. Василь Олександрович зауважував, що дитина, яка „ніколи не пізнала радості праці в навчанні, не пережила гордості від того, що труднощі подолані, – це нещасна дитина” [5, с.97].

Принципи взаємозв'язку емоційного і раціонального навчання із життям було реалізовано вченим в його авторській методиці навчання дітей грамоти, серед живої природи, шляхом створення своїх власних абеток і букварів. Така підготовка дітей до школи була реалізована вченим у Павлишській школі, і звісно вона не могла викликати негативізму ні в дітей, ні в батьків, ні в науковців.

На жаль, сьогоденна практика спеціальної роботи з підготовки дітей 6 років до школи, а відтепер і 5 років не може не турбувати батьків і науковців. Відомо, що в дітей 5-6 років дуже добре розвинена пам'ять, вони можуть багато запам'ятати, вивчити всю абетку, навчитися читати й рахувати до 100 і т.ін. Враховуючи такі можливості дітей, практики здебільшого звели всю спеціальну підготовку дітей до школи до навчання грамоти і математики, було введено розумові тест діагностування дітей під час вступу їх до школи, хоча шкільна практики засвідчує, що інтелектуально підготовлені діти подекуди погано вчаться. Такий вектор спеціальної підготовки до школи безумовно не міг не викликати негативізму науковців.

Що передбачає загальна підготовка? Загальна підготовка дітей до школи передбачає формування готовності дітей до навчання в школі у двох вимірах: готовність до навчання (засвоєнню певних знань) і готовність до нового образу життя, до нової соціальної позиції „школяр, учень” [2].

Відтак, готовність дітей до навчання у школі визначається сукупністю фізіологічних і психологічних особливостей дітей старшого дошкільного віку, яка забезпечує успішний перехід до систематичного шкільного навчання, вона зумовлена дозріванням організму дитини, її нервової і м'язової систем, ступенем сформованості особистості, рівнем розвитку пізнавальних психічних процесів, певним рівнем розвитку здатності дитини використовувати навчальні завдання та шкільні обов'язки, що оцінюються дорослими за суспільно-значущими критеріями. Як бачимо, готовність дитини до навчання у школі має складну структуру і охоплює такі її компоненти: мотиваційний (позитивне ставлення дітей до школи і бажання вчитися), вольовий, розумовий, комунікативний, мовленнєвий і фізичний розвиток.

Готовність дітей до школи, за Р. Овчаровою, визначається ще й таким параметрами:

- умінням планувати й організувати самостійно свою діяльність у відповідності з поставленою метою;
- уміння оцінювати, контролювати процес та зіставляти результати своїх дій з поставленою метою;
- прагнення і вміння знаходити сховані властивості предметів, встановлювати певні закономірності і використовувати їх;
- уміння слухати і чути, розуміти іншу людину;
- уміння виконувати такі логічні операції, як абстракція конкретизація, аналіз, синтез, узагальнення [4].

Сьогодні відбулися суттєві зміни в дошкільній освіті: відвідування дітьми 5 років ДНЗ вперше в Україні закріплено законодавчим актом. Натомість знову виникли проблеми: відсутність приміщень, переповненість груп у ДНЗ.

Отже, в дітей, які відвідують ДНЗ з 3-4 років до випускної групи, може бут сформована і спеціальна і загальна готовність до успішного навчання у школі.

А як бут з тими дітьми, які не відвідують ДНЗ? Адже вони так само, як і вихованці ДНЗ, прийдуть за своїм віковим виміром до школи, одні з них виховувались в елітних центрах і приватних ДНЗ, інші – домашні або діти вулиці. Як результат – нові шкільні труднощі, повна дисгармонії у ставленні дітей до навчання, до засвоєння знань, до нової соціальної позиції – „школяр”, до вчителя і нового „різнопланового” шкільного колективу.

Саме тому на вимоги практиків насамперед учителів початкових класів і батьків увійшло в науковий обіг нове більш конкретне за своїм змістовим спрямуванням і номінацією поняття „передшкільна освіта”.

Визначимося з новим для нас поняттям „передшкільна освіта”. На нашу думку, передшкільна освіта – це проміжна ланка між дошкільною і початковою освітою, яка асоціює спеціальні (засвоєння знань, умінь і навичок) і загальну підготовку дітей старшого дошкільного віку до школи з усіма її компонентами (мотиваційний, вольовий, розумовий, комунікативний, мовленнєвий, фізичний), яка відбувається на позитивному емоційному тлі взаємовідносин педагога і дітей з орієнтацією на особистісно – діяльнісний і комунікативний підходи, які повинні зберегтися в першому класі.

Діяльнісний аспект передбачає збереження унікальної провідної діяльності дошкільного віку, з поступовим її ускладненням і літичним переходом до нової більш складної навчальної діяльності, яка вимагає від дитини довольності всіх психічних процесів.

Комунікативний аспект передбачає збереження на перших етапах навчання особистісно-інтимного спілкування вчителя з учнями, це лагідно – довірливе, гуманне ставлення до дитини, яка щойно ввійшла в новий колектив, вступила в нову соціальну позицію, що зветься „учень”, „школяр”. І поступово підводити дитину до усвідомлення її нової соціальної позиції, в якій змінюється система взаємовідносин „дитина-вихователь”, що була панівною на етапі дошкільного дитинства, на пріоритетність системи „вчитель-учень”, з поступовою орієнтацією випускників дошкільних закладів на особистість учителя як стрижень особистісно-ділового спілкування у шкільному навчанні.

Перехід дитини до школи вимагає зміну типу діяльності, в яку задіяні і вчитель, і дитина. Психологи виокремлюють три типи сумісної діяльності дитини і дорослого, які по-різному впливають на психічний розвиток дитини [3].

Перший тип – репродуктивний, побудований на інструктивно-виконавських начатках. Дорослий для дитини виступає тільки як носій соціально заданої суми „ЗУНів”, яку дитина обов’язково повинна засвоїти шляхом копіювання і наслідування під безпосереднім контролем педагога [3, с.147].

Другий тип сумісної діяльності – квазієвристичний. Дорослий залишається носієм „ЗУНів”, натомість намагається створити квазіпроблему для дитини, він наптовхує дитину на ті способи вирішення навчального завдання, які сам добре знає. І в середині означеного типу сумісної діяльності також не виникає справжнього спілкування дитини з дорослим.

Насамкінець третій, розвивальний тип сумісної діяльності, який передбачає відкриту проблемність як для дитини, так і для педагога, виникає ситуація невизначеності, пошук шляхів її вирішення, що передбачає обов’язково розвивальне спілкування між педагогом і дитиною, формування здібностей, які були відсутніми яку дитини, так і в педагога. Таке розвивальне спілкування веде до саморозвитку, до формування творчої особистості як дитини, так і педагога. За цим типом дієвою є формула: „Робимо разом”, „Робимо зі мною”, „Роби краще за мене”, що відповідає гуманістичній парадигмі освіти.

Отже, і вихователі, і вчителі, які будуть працювати в передшкільний період з дітьми, і вчителі – класоводи повинні орієнтуватися на третій, розвивальний тип – сумісну діяльність з дітьми, який враховує вікову дитячу індивідуальність, спонукає її до творчого самовиявлення, зберігає унікальність і самобутність дошкільного дитинства, забезпечує літичний, безкризовий перехід дошкільника в позицію особистості другого дитинства – школяра і водночас віддзеркалює розвивальний характер освіти.

Отже, передшкільна освіта повинна забезпечити повноцінну реалізацію принципу наступності й перспективності дошкільної і початкової освіти, як у програмно-методичних документах, так і на практиці.

У реаліях сьогодення, на мою думку, доцільно було б виокремити спеціальні передшкільні класи для дітей 5 років, в яких би працювали вихователі ДНЗ, не залежно від приміщень, де вони будуть розташовані.

Список використаних джерел та літератури:

1. Богуш А. Педагогічні виміри Василя Сухомлинського в сучасному освітньому просторі / Алла Богуш. – К.: Слово, 2008.
2. Козлова С. А. Дошкільна педагогіка / Козлова С. А., Куликова Т. А. – М.: Академія, 1998.
3. Кудрявцев В. Т. Психологія розвитку человека / В. Т. Кудрявцев. – Рига: Эксперимент, 1999.
4. Овчарова Р. В. практическая психология в начальной школе / Р. В. Овчарова. – М.: ТЦ „Сфера”, 1996.
5. Сухомлинський В. О. Вибрані твори в 5^{тих} томах / В. О. Сухомлинський. – К.: Радянська школа, 1977. – Т. 3.

Анотація

А.М.Богуш

Истоки предшкольного образования в педагогическом измерении В.Сухомлинского

В статье дана характеристика взглядам В.Сухомлинского на подготовку детей к школе; определены принципы организации обучения детей к школе. Раскрыто сущность понятий „специальная” и „общая подготовка детей к школе”, „готовность”, „предшкольное образование”.

Ключевые слова: В.Сухомлинский, подготовка детей к школе, готовность, предшкольное образование.

Summary

A.M.Bohush

Origins of Pre-School Education in Pedagogical Dimension of V.O.Sukhomlyns'kyi

Characteristic of V.O.Sukhomlyns'kyi's views to children's preparation to school is done in the article; the principles of training children for school organization are determined. The essence of the notions "special" and "general preparation of children to school", "readiness", "pre-school education" is revealed.

Key words: V.O.Sukhomlyns'kyi, preparation of children to school, readiness, pre-school education.

Дата надходження статті:

„2” вересня 2011 р.

УДК 376.54:929 В.Сухомлинський (477)(045)

Л.С.БОНДАР,

кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник,
(м.Київ)

Погляди В.О.Сухомлинського на розвиток обдарованості дітей

У статті розкрито погляди В.О.Сухомлинського про виявлення обдарованої молоді, розвиток її розумових та творчих здібностей; визначено умови формування таланту й обдарованості школярів.

Ключові слова: обдарованість дітей, розумові здібності, розвиток, творчість і талант.

У світлі поставлених перед школою нових завдань треба по-новому підходити до виховання життєтворчої особистості. Серед глобальних проблем сучасності провідне місце займає проблема розвитку обдарованості дітей. Реалізуючи програму „Творча обдарованість”, педагоги постійно звертаються до педагогічної спадщини видатного педагога В.О. Сухомлинського, який писав: „Немає дітей обдарованих і не обдарованих, талановитих і звичайних. Обдаровані, талановиті всі без винятку діти. Розпізнати, виявити, розкрити, виростити, виплекати в кожного учня його неповторно індивідуальний талант – це означає піднести особистість на високий рівень розвитку людської гідності” [5, с.96].

Кабінет Міністрів України ухвалив „Державну цільову програму роботи з обдарованою молоддю на 2007-2010 роки”, якою визначено такі завдання: сприяти формуванню інтелектуального потенціалу нації, створити оптимальні умови для виявлення обдарованої молоді й надання їй підтримки в розвитку творчого потенціалу. Раннє виявлення обдарованих і талановитих дітей, їх навчання та виховання – найважливіші складові творчого доробку та практичного досвіду В.О. Сухомлинського.

Школа повинна створювати умови для розвитку творчих можливостей учнів, адже суспільний економічний прогрес визначає творча, обдарована, талановита особистість. Щоб отримати позитивні результати роботи з обдарованими учнями, треба створити індивідуальні самоосвітні програми для них на основі діагностики та самоаналізу.

У руках кожного педагога доля десятків, сотень людських життів, і саме педагог має відкривати в кожній людині творця, ставити перед собою мету вірити в талант і творчі сили кожного вихованця. Пошук та ініціатива вчителів повинні спрямовуватися не лише на загальний розвиток дитини, а й на більш поглиблене вивчення нею профільних предметів. Упровадження ефективних методичних засобів і технологій пошуку, навчання, виховання та самовдосконалення обдарованих дітей – головна мета сучасних педагогів. Її можна досягти лише спільними зусиллями учителів та учнів.

Педагогічна система навчально-виховної роботи Василя Олександровича ґрунтується на тому, щоб кожний учень „займався улюбленою працею, і чим глибше він вникне в цю працю, тим більше розвиватимуться його здібності й талант, тим щасливішим буде його життя” [7, с.18]. Ці